

УДК 069.271:677.03(045)

ЗБЕРІГАННЯ ПРЕДМЕТІВ ТЕКСТИЛЮ: ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО
БЕЗПЕЧНОГО ОБЛАШТУВАННЯ МУЗЕЙНИХ СХОВИЩ

Ольга Кулігіна

художник-реставратор

відділу реставрації

Національного заповідника

«Хортиця»

Дана публікація базується на спільному досвіді роботи і є результатом співпраці фахівців консервації текстилю Валентини Туріної та Джулії Паллоттіні в Єгипетському музеї в Туріні та реставраторки Національного Заповідника Хортиця Ольги Кулігіної.

Метою даної статті є здійснення загального огляду підходів до організації музейних приміщень та фондів сховищ групи текстиль, практичні методи виготовлення основ, утримуючих та захисних підставок для зберігання та експонування предметів колекцій текстилю.

Ключові слова: музейна колекція, текстиль, збереження, організація сховищ, превентивні заходи.

This article is based on accomplished museum projects and cooperative work of textile restorers Valentina Turina and Giulia Pallottini in Egyptian museum of Turin and art restorer Olha Kulihina of National Reserve Khortytsia.

The aim of this publication is to make an overview on approaches in textile collection management, to study practical methods of mount making, creating holders and protective supports for storing and exposing objects of archeologic textiles.

Keawords: museum collection, textiles, preservation, storage organization, preventive measures.

Музейна практика передбачає не тільки експонування та зберігання предметів колекції, експонати можуть переміщатися до інших міст разом із виставками, також предмети надаються науковцям та реставраторам для проведення наукових досліджень або можуть змінювати своє місцезнаходження в фондосховищах. З метою забезпечення оптимальних умов збереження і зберігання музейних предметів важливою є спроба систематизувати досвід щодо створення належних умов для зберігання та безпечної роботи з експонатами.

Основним об'єктом даного дослідження є колекція археологічного єгипетського текстилю із колекції музею Туріну, а метою: узгодження загальних рекомендацій для зберігання матеріально-типологічної групи «Текстиль».

Єгипетський музей в Туріні має в своєму розпорядженні велику колекцію археологічного текстилю, а саме – туніки, зразки ткацтва, погребні савани, фрагменти коптського текстилю та інші тканини, що використовувались в похоронному контексті. Національний заповідник Хортиця має відповідну групу зберігання «Тканина/шкіра», основу якої становить етнографічна колекція: одяг (сорочки, плахти, корсетки), верхній одяг, пояси шерстяні та шовкові, шкіряне взуття XVII ст., рядна, рушники і килими. Специфіка колекцій текстилю у згаданих музеях різна, проте етика консервації та підходи упорядкування, які керуються принципами безпечності, неінвазивності та нейтральності, є однаковими та доволі універсальними.

Фахівці музейних установ України у своїй роботі керуються «Інструкцією з організації обліку, зберігання і використання музейних предметів» [1], де міститься опис ведення та систематизування документації, інструкції для проведення поточних превентивних оглядів та реставрації предметів колекцій. Проте, цей документ містить недостатньо інформації щодо матеріального устаткування сховищ безпечними розхідними

матеріалами для зберігання, пакування та обладнання, бракує також інструкцій щодо виготовлення основ для кожної з груп предметів. Досвід музейної практики у відділі реєстрації в Єгипетському музеї в Туріні та практичні методи італійських колег дають можливість доповнити існуючі матеріали для забезпечення належних умов зберігання групи текстилю.

Заходи зі створення умов збереження експонатів до і після реставрації відносяться до процесів превентивної консервації предметів та вимагають не менш детального і наукового підходу ніж заходи з реставрації. До превентивних методів відносять підтримання оптимального температурно-вологісного режиму, пакування, безпечне зберігання та регулярний огляд; заходи зі стабілізації експонатів.

З метою створення найбільш оптимальних умов необхідно застосовувати матеріально-типологічний підхід, адже фізичні особливості матеріалів вимагають інакших температурно-вологісних норм та частоти огляду. Система заходів щодо збереження знахідок з текстилю потребує інформації, з якої сировини були виготовлені всі її елементи, наскільки вони тривкі і як переносять зміни навколишнього середовища [2].

Важливим фактором для збереження музейного предмету є виготовлення основ для експонування та зберігання. Принципи та технологія виготовлення таких основ приймаються шляхом співпраці фахівців, які мають фахову підготовку, знання специфіки матеріалів і умов зберігання. Всі матеріали з якими експонати мають контакт повинні бути нейтральними, безпечними та не містити в собі шкідливих чи окислюючих речовин. Коли прототип основ для певної групи чи кількості експонатів узгоджено, планується проект та строки для їх виготовлення.

Невідомі та неперевірені матеріали не варто використовувати без попереднього тестування на інертність. Паспарту з безпечних музейних поліматеріалів описані в статті Сільвії Чеккі реставраторки Вищого інституту

консервації та реставрації знайшли своє практичне використання поміж музейними працівників в Єгипетському музеї в Туріні (Рис. 1–2) [3].

Дана основа з поліплату та бавовни забезпечує безпечний та нешкідливий спосіб зберігання для предметів текстилю невеликих розмірів. Розмір текстилю в подібних основах обмежується розмірами від 7 до 20 см за короткою стороною та від 15 до 30 за довгою стороною. Подібні основи передбачають достатній простір для розташування експоната, а також паспарту з пластиковою сіточкою у віконці, яке безпечно фіксує предмет та створює умови для безпечного огляду.

Основні матеріали паспарту та основи: поліплат, бавовна, бавовняна стрічка, бавовняні чи поліестерові нитки. Поліплат – це матеріал легкий та безпечний в контакті з музейними експонатами, він не містить та не утворює шкідливих речовин у взаємодії з експонатом та повітрям, складається з піноматеріалу, вкритого з обох боків безкислотним картоном чи пластиком. З нього виготовляється задня стінка, подушечка та форма паспарту. Особливу увагу варто приділяти клеям, адже невірний підібраний клей у взаємодії з повітрям, утворюючи шкідливі гази, може завдати непоправної шкоди експонатам, тому для виготовлення основ використовуються перевірені вінілові та епоксидні клеї.

Основа з поліплата обтягується бавовняною тканиною нейтральних світлих тонів. Тканина попередньо переться та прасується для видалення речовин фабричної обробки. За допомогою вінілового клею підготовлена бавовна приклеюється до задніх стінок поліплату там, де немає контакту з експонатом. Пластикові сіточки фіксуються бавовняною стрічкою до зворотної частини паспарту. Корінець пришивається вручну. Стулки книжечки та подушечка фіксуються на липучку, але не надто щільно, для її безпечного видалення за потребою (Рис. 3–5).

Музейні предмети з текстилю, які мають більший розмір та не можуть зберігатися в подібних основах-паспарту тримають у сховищах в

безкислотних коробках або прокладеними бавовною. Певні окремі предмети текстилю: лляні та бавовняні туніки, можуть зберігатись у згорнутому стані або нагорнуті на м'який валик, місця згину експонатів необхідно пом'якшувати валиками чи подушечками, між експонатом та валиком мусить бути прокладений безкислотний матеріал (Рис. 6–8). Корисним буде також передбачити вентиляційні отвори в коробках для циркуляції повітря. Потрапляння зовнішніх часточок, які здатні самі призвести до деградації можна мінімізувати фіксуванням тканинного фільтру в місцях вентиляційних отворів.

Для предметів з текстилю більших за розміром обережне нагорнення на м'який вал доцільніше ніж згинання, за виключенням предметів з особливо товстої тканини. Якщо великі предмети текстилю зберігаються згорнутими, то важливо підкладати м'які подушечки чи валики в місцях згинів та періодично їх розгортати щоб захистити від утворення нових заломів. Основи для крихких предметів текстилю зміцнюються додатковим м'яким підкладом [4].

Ще одним ефективним способом зберігання предметів з текстилю великих форматів є накочення на тубу. Туба з оргскла, діаметром 18 см, товщиною 0,5 мм та довжиною 120 см безпечно розташовується у вогнетривкій шафі зі скляними дверцятами у підвішеному горизонтальному стані (Рис. 9–10).

Перед накочуванням на тубу, проводять механічну чистку та парове зволоження експонату. Туба обтягується пластозотом 0,5 мм для ізоляції та пом'якшення. Для фіксації використовуємо протестований клей EVA, безпечний в музейній практиці. Між пластозотом та експонатом прокладаємо бавовну. Підготований та нагорнений на тубу експонат фіксуємо поздовжньо прозорим синтетичним тюлем.

В цілому, стан збереження музейних колекцій починається зі створення безпечних умов зберігання. Перший та найважливіший крок це логічна і

зручна організація простору (Рис. 11). Традиційно питання облаштування сховищ не знаходить належного фінансування позаяк фондів сховища закриті для відвідувачів. Проте без відповідного устаткування музейних приміщень, зокрема фондів приміщень, колекцію можна втратити впродовж 50–100 років [5].

Від постійного контролю температурно-вологісного режиму, відсутності отруйних випарів та регулярного провітрювання залежить те, чи довго експонати залишатимуться у стабільному стані та чи потребуватимуть втручань реставраторів. Найгірше експонати переживають постійні зміни рівня вологості, тому стабільність в цьому питанні важливіша за досягнення оптимальних рівнів зазначених для кожної групи експонатів. Відносна вологість для предметів текстилю мусить лишатись стабільною 40–59%. Оскільки пліснява і грибок дуже швидко уражують предмети з текстилю, то надзвичайно важливим є наявність фільтрованої вентиляції.

При плануванні приміщення необхідно уважно ставитись до комунікаційних труб, які проходять через сховище та не розташовувати експонати під ними. Підлоги у сховищах повинні мати інертне покриття та легко митися – підходять кахельні плити або бетон з тестованим перевіреним епоксидним покриттям. Не слід тримати експонати на підлозі та використовувати підставки для стелажів та предметів на випадок протікання.

На стелажах в музейному сховищі кожен предмет має мати своє окреме місце на полиці або в шухляді. Коробки та підтримуючі основи мусять захищати об'єкт від небажаного впливу зовнішніх факторів. Предмети які зберігаються у підвішеному стані повинні мати підтримку в більше ніж одному місці для розподілення ваги та запобіганню утворення розривів (Рис. 13–17).

Типи матеріалів, які використовуються в сховищах можуть напряму впливати на експонати. Всі експозиційні матеріали зношуються та з часом мусять замінюватись на нові [6].

Прийнятна норма рівню рН на полицях 5.5–8.5. Якщо рівень рН меблів сховища не відповідають нормі, вони можуть спричинити зміну кольору об'єктів, в таких випадках слід ізолювати предмет від меблів. Для цього можна використати плівки Melinex та Perplex (поліметилетакрилат), які знаходились би між полицею та експонатом.

В розділі «The New Museum Registration Methods» наводяться наступні загальні поради щодо упорядкування музейних колекцій [7].

Матеріали, яких варто уникати:

Скотч-плівка та ізоляційна плівка висихає, а присутній в ній агдезив залишає плями. Бавовняна вата чіпляється при обробці нею виступаючих чи негладких поверхонь, і її неможливо видалити. Поролон та піноуретан легкозаймисті та утворюють випари які призводять до погіршення стану об'єктів. Металеві затискачі іржавіють та залишають плями.

Папір для сховищ мусить бути ретельно підібраний. Більшість канцелярських товарів не мають необхідних якостей для використання в архівних чи музейних сховищах. Деякий офісний папір, паперові рушники, картон та сигаретні пачки мають високу кислотність. Більшість пластику (кухонні обгортки, чохли для одягу) містять хлоровані компоненти та пластифікатори які надають їм еластичності, ці компоненти можуть мігрувати та пошкоджувати предмети колекції. На додачу, предмети загорнуті в пластикові плівки можуть покриватись пліснявою та грибком. Гумові бинти тріскаються з часом. Гумові клеї залишають сліди. Білий клей може підвищувати кислотність та незворотній. Продукти з деревини (особливо непроклеєні) можуть підвищувати рівень кислотності з часом.

Протестовані матеріали рекомендовані для упорядкування сховищ:

Безкислотний папір (цигарковий папір, письмовий папір, копіювальний папір, файли, архівні коробки). Архівний папір різної товщини (лужний або безкислотний). Архівний папір має нейтральний рН та використовуються для зберігання фотографій, текстилю, більшості інших матеріалів в сховищі.

Лужний папір з додаванням карбонату кальцію, надає паперу трохи лужний рН. Його використовують для зберігання паперу з підвищеною кислотністю, він вбирає кислоти та стримує середовище від підвищення рівня кислотності впродовж тривалішого часу. Всі паперові носії будуть підвищувати рівень кислотності з часом, тому навіть безкислотні матеріали мають замінюватись раз на декілька років.

Модульні лотки та шухляди спроектовані для меблів можуть використовуватись для зберігання різноманітних об'єктів. Бавовняні тканини та нитки придатні до використання, перед використанням їх треба випрати для видалення промислових хімікатів. Льон також придатний до використання. Пластикові затискачі для паперу варто використовувати обережно, вони не залишають плям та не іржавіють, але вони легко пошкоджують та згинають папір. Синтетичне волокно може використовуватись для будь-яких завдань пов'язаних з пакуванням предметів, прийнятно використовувати для текстилю. Поліестерова плівка Mylar використовується в реставрації паперу як протипаровий бар'єр. Поліетиленовий пінний матеріал Ethafoam (назва бренду Dow Chemical Company) – це інертний піно матеріал, який виготовляється в різній товщині. Має широкий спектр використання, від покриття шухляд та полиць (зазвичай товщина 1/8 або 1/4) до покриття ним спеціальних коробок та виготовлення нових основ для музейних предметів (2" та товще).

Поліпропіленові пакети різних розмірів з застібкою і без, також корисні для зберігання малих предметів. Їх необхідно час від часу провітрювати для уникнення утворення конденсату. Спеціальні консерваційні адгезиви на основі метилцелюлози чи пшеничних та рисових клеїв, водорозчинних та нетоксичних. Спеціальні консерваційні підставки та конверти для різних предметів, такі як конверти для монет, рами та підставки для ляльок.

Для використання в сховищах перевагу слід віддавати протестованим матеріалам: мікалентному паперу, папіросному паперу, вуалі та іншим типам

безкислотного паперу та інертним матеріалам. Якщо предмет колекції має підвищену кислотність, то його слід тримати окремо від інших експонатів. Тканину чи папір, в які загорнуті предмети з підвищеною кислотністю варто регулярно перевіряти та змінювати на нейтральну [8].

Нові та невідомі матеріали тестуються реставраторами на інертність та стійкість за тестом Одді, розроблений науковцем-реставратором Ендрю Одді в Британському музеї в 1973 р. Тест використовується для перевірки безпечності використання нового матеріалу з предметами колекції та для передбачення потенційного утворення шкідливих випарів у довгостроковій перспективі; також для виявлення органічних кислот, розчинників, оксидів та компонентів сульфуру, які при досягненні високих рівнів концентрації можуть привести до корозії та деградації органічних елементів [9].

Більша частина колекції зазвичай зберігається в фондах музею тому належні умови організації сховищ надзвичайно важливі для безпеки музейних предметів, а завдяки плановому послідовному переустаткуванню можна якісно продовжити термін життя експонатів.

В даній публікації було здійснено загальний огляд підходів для створення належних та безпечних умов зберігання музейних предметів у сховищах; розглянуто принципи забезпечення музейних приміщень розхідними матеріалами, наведено приклади та інструкції щодо виготовлення утримуючих підставок для експонування та перевезення предметів археологічного текстилю та інших музейних експонатів; надано практичні поради щодо вибору матеріалів для використання в сховищах та експозиції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Instruktsiia z orhanizatsii obliku muzeinykh predmetiv. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1129-16#Text>. (дата звернення: 11.09.2023 р.).

2. Pohorzhelska I. Ikony Polissia yak dzherelo do vyvchennia kostiumu kintsia XVI–XVII st.

URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/89525/16-Pogorzelska.pdf>. (Дата звернення: 31.08.2023 р.).

3. Checchi S. Applicazione Di Una Semplice Metodica Per La Conservazione Di Manufatti Tessili. Telai Ad Incastro Per Un “Consolidamento” Soft.

URL:
http://icr.beniculturali.it/documenti/allegati/Telai%20conservazione%20per%20tessili_Poster_Checchi.pdf. (дата звернення: 19.10.2023)

4. TSG Chapter VI. Treatment of Textiles – Section K. Supports and Mounts.

URL: https://www.conservation-wiki.com/wiki/TSG_Chapter_VI._Treatment_of_Textiles_-_Section_K._Supports_and_Mounts#Support_methods_for_three-dimensional_textile_artifacts.

Textiles_-_Section_K._Supports_and_Mounts#Support_methods_for_three-dimensional_textile_artifacts. (дата звернення: 20.08.2023 р.).

5. The New Museum Registration Methods. American Association of Museums. *Collection management* / edited by Rebecca A. Buck and Jean Allman Gilmore. Washington, DC, 1998. P. 109.

6. D. Thickett, L.R. Lee. Selection of Materials for the Storage or Display of Museum Objects *Occasional Paper Number 111. The British Museum*, 2004. P. 28.

7. The New Museum Registration Methods. American Association of Museums. *Collection management* / edited by Rebecca A. Buck and Jean Allman Gilmore. Washington, DC, 1998. P. 118.

8. D. Thickett, L.R. Lee. Practical methods for Display and storage *Occasional Paper Number 111. The British Museum*, 2004. P. 26.

9. Materials Testing: The Oddy Test. *Collection Care blog*. URL: <https://blogs.bl.uk/collectioncare/2014/06/materials-testing-the-oddy-test.html> (Дата звернення: 19.08.2023).

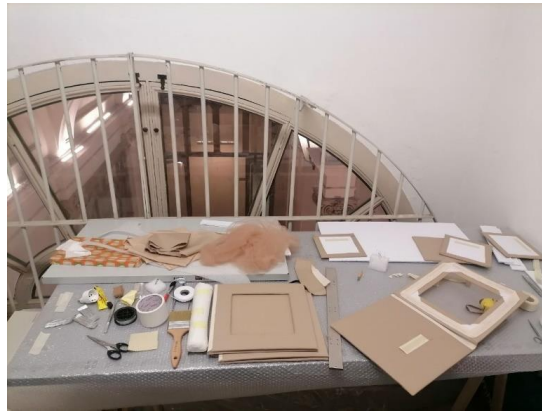

Рисунок 1 Робоче місце техніка та матеріали для виготовлення основ

Рисунок 2 Основа з експонатом у паспарту із поліплату

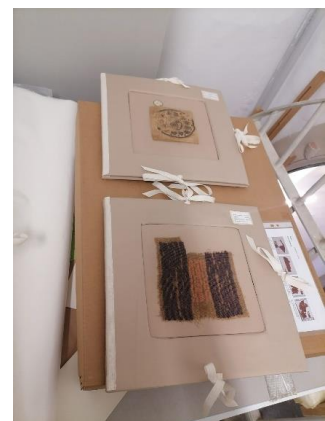

Рисунок 3-5 Фрагменти текстилю періоду коптів в готових основах

INSULA. 2023. # 6.

Рисунок 6 Предмети текстилю нагорнуті на м'яку тубу загорнуті в безкислотний папір

Рисунок 7 Предмети археологічного текстилю в основах з безкислотного паперу в шухляді

Рисунок 8 Фрагмент туніки в роботі на м'яких валиках

Рисунок 9, 10 Акрилова туба для зберігання предметів текстилю у
шафах, фіксація країв захисної сіточки на липучку

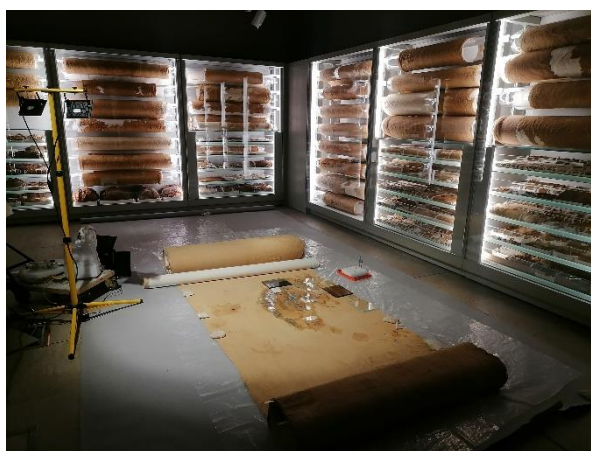

Рисунок 11-12 Розташування туб з експонатами в вогнетривних шафах у спеціально відведеному для цього приміщенні

Рисунок 13-14 Вигляд полиць у шафі з основами для експонатів

Рисунок 15 Мумія кота на основі з акрилу, фіксована підставками, обтягнутими льняною тканиною

Рисунок 16 Основа з карбону, обтягнена льоном, для транспортування та експонування мумії

Рисунок 17 Предмет колекції на основі з акрилу, обтягнений льоном